

GrankullaGillet 60 år. Festtal av Clara Palmgren.

GLÖMD OCH FUNNEN

Grankulla Gillet 60 år, gratulerar! Jag tackar för inbjudan och för att få hålla kvällens festtal. Jag kunde ha gått till föreningens verksamhet – den har jag ju redan berört i en seminarieuppsats under mina etnologistudier vid Åbo Akademi för 30 år sen. Men jag valde en annan form – berättelsens

Rubriken är GLÖMD OCH FUNNEN

Vem var glömd och sedan funnen? Som dessutom gett upphov till mycket nytt i redan gammalt. Han är bildkonstnären Werner von Hausen. Han föddes 1870 och dog 1951.

Werner von Hausen kom tidigt till Grankulla, med hustru och 4 döttrar. Grankulla hade grundats 1906. Konstnärsfamiljen flyttade 1908 in i hyrda rum i väntan på en egen villa. De hade lockats hit av rykten om det hälsosamma läget genom vänner som redan bosatt sig här. Von Hausens som bott på olika "Bad" i Europa förstod vad barrskogsluft skulle betyda. Rektor Magnus Hagelstam lockade dessutom med en skola som kommit i gång i september 1907 med 11 elever. De var goda vänner sedan skoltiden och köpte en stor tomt tillsammans och delade den. Så hade man goda vänner nära.

Planeringen av en egen villa gavs grankulla-arkitekten Alarik Tavaststjerna. Tomten köptes av AB Grankulla som köpt upp stora områden av Glims hemman. Det blev en hög bergstomt vid nuvarande Norra Mossavägen 3 med utsikt över en mager mosse och Gallträsk. Närmaste granne var byggmästare Elia Heikel strax ovanför sjöstranden och rektor Hagelstam uppe i Heikelvägens höga backe snett bakom Villa Reire, "redet" på svenska. Så hette von Hausens villa som en påminnelse om fru Nenni von Hausens hemtrakter vid Bergen i Norge. De här villorna står alla kvar, Hagelstams villa – också ritad av Alarik Tavaststjerna – är sedan 40-talet i stadens ägo, nu hem för ukrainska flyktingar.

Von Hausens flyttade småningom in i sin villa. Så här beskriver byggmästare Emil Nordqvist bygget i sin handskrivna förteckning över 81 villor i Grankulla, av sammanlagt 216 antecknade uppdrag i Helsingforstrakten: "1911 Nr 24 Grankulla Artisten Werner von Hausen villa av stock i 2 vån 6 rum tambur Hall Badrum och kök samt ateljébyggnad Planyta 182 kvmeter". Familjen bor fortfarande i villan, nu med femte generationen. Werner von Hausen hade börjat studera till arkitekt och avbrutit studierna. De hade säkert betydelse för hur han ville forma sitt hem – med skild ateljé och en avbalkning för vila och läsro.

Familjelivet kom i gång. De yngsta flickorna von Hausen sattes i Grankulla samskola där Werner von Hausen var teckningslärare från 1908 fram till slutet av 1930-talet. Han verkar att ha varit en ganska stillsam person, enligt Olof Enckell strängt hållen av hustrun Nenni. Hon var utbildad pianolärlarinna och ordnade gärna pianokonsorter hemma i den stora salen. För att bidra till ekonomin skaffade Nenni getter och gjorde getost till försäljning. Grankullaborna lär inte ha varit speciellt förtjusta i smaken. Hon blev mycket intresserad av trädgårdsskötsel och fick hjälp av Paul Olsson i formgivning som kom att påminna om norska sluttningar. Werner von Hausen arbetade fram en rikt givande köksträdgård. Jag minns yngsta dottern Janicke som ibland kring 1980 "rymde" från Ekkulla åldringshem många decennier senare för att titta till mammas trädgård.

I Villa Reire kretsade mycket kring villasamhällets sociala liv. Werner och Nenni von Hausen hade många vänner här och man umgicks gärna, speciellt med andra artister – som skulptören Felix Nylund som var gift med en danska. Decennierna fram till krigsåren var mycket kulturella i Grankulla,

med ett otal personer som senare skulle bli kända konstnärer och författare, de flesta på svenska. Man hade ganska liten kontakt med tex skulptören Alpo Sailo och den finska kretsen kring honom uppe i norra Grankulla. Konstnärskollektivets medlemmar syns inte i namnförteckningarna för de ansvarstagande förtroendevalda som räknas upp i den historiebok om Grankulla jag alltid varmt rekommenderar, nämligen Rudolf Rannikkos bok om vårt villasamhälle, utgiven 1946.

Grankulla stad har 2 tavlor av Werner von Hausen i sin konstsamling på ca 450 verk, dessutom har Grankulla samskola 2 tavlor, och ytterligare en mycket speciell som uppbevaras i det sk skolmuseet i Villa Odenwalls källare. Den har visat sig vara en väggmålning på duk, eventuellt planerad för ett stort rum som arkitekten Jac Ahrenberg i tiden hade lagt till i det kejsrerliga palatset, nuvarande presidentens slott. Målningen föreställer Lemminkäinen jagande Pohjolas älg. Jag har sett väggmålningen i 30 år i källaren och tänkt mig den som en bakgrund till en skolpjäs. Denna mycket nationalistiska målning i Kalevalastämning blev för mycket för senator Linder som inte godkände den för en palatsvägg. Den finns sedan antecknad som gåva till skolan i årsberättelsen 1908-1909. Skolan grundades ju 1907 så den har länge levat tyst i skolans gömmor, osignerad, men denna höst i källaren plötsligt identifierad på en smarttelefon, tillhörig konsthistoriker Laura Gutman. Då jag nämner detta kommer vi in på ordet Funnen i min rubrik. Det är en historia för sig.

För ca 5 år sen kontaktades jag av konsthistoriker Laura Gutman om konstnären Werner von Hausen. Jag bad henne upp till Vallmogård där von Hausens lilla gouache finns med motiv från Cairo, en donation av Marita Lybeck. Jag bad också doktor Torbjörn Rinne dit, dotterson till von Hausen. Därifrån for vi till Villa Reire. Då Laura Gutman kom in, förstummades hon. Jag lämnade henne där för att ta in allt hon såg. Man kan nästan säga att hon aldrig kommit ut därifrån. Hon hade funnit en skatt.

Laura Gutman är doktor i konsthistoria i Paris där hon vuxit upp. Hon har varit gift i Finland och har 2 döttrar här. Hon har anlitats av tex Mänttä konstmuseum, Amos Andersons konstmuseum och Tarvaspää. Hon har i år varit kurator för Gallen-Kallela utställningen i Paris. Hon känner det internationella konstfältet. Hennes avhandling handlade om "Artisthem", Maison d'artiste". Hon har sett många i Europa och nu har hon sett ett artisthem i Grankulla. Vi har denna höst samarbetat – hon på ett två-månaders understöd av Grankulla stad, vilket jag är både glad och stolt över, på hemstadens vägnar.

Min uppgift har huvudsakligen varit att förmedla namn och uppgifter, att berätta om gamla tider, mycket sådant som har berättats mig. Laura Gutmans mål är att presentera Werner von Hausen på en utställning i Villa Gyllenberg nästa höst. Hon har sett att han där också bör presenteras tillsammans med Grankullalivet, kanske med foton, brev, föremål. Jag är glad att jag kunnat bistå henne. Det har varit – och kommer att vara – ett mycket stimulerande uppdrag, ännu hela nästa år.

Laura Gutman har besökt många som har tavlor av Werner von Hausen. Hon har ofta besökt Villa Reire. För en tid sedan berättade hon att hon plötsligt fått 400 brev att läsa igenom, på svenska, norska, danska, franska, hittade på villans vind. Hon har fått kontakt till andra i familjen von Hausen. Familjen ägde Mokulla gård vid Lahtis, i dag känd som en internationell mötesplats, "Mukkula", för internationella författare. Mokulla finns med vid Villa Reire i några stora lövträd.

Ni frågar kanske hurudana tavlor Werner von Hausen målade. Han målade definitivt föreställande, avbildande, naturalistiskt. Han använde mjuka färger, stämningen är stillsam, litet drömsk. Han fick sin utbildning vid Finska konstföreningens skola. Han var i repriser bosatt utomlands, bla i Paris där han naturligtvis träffade "nästa alla", framför allt sin blivande fru, som hade kontakt med norskt och

danskt konstnärsliv. Han sökte nya andevärldar i exotiska länder, liksom många andra den tiden. För honom blev det Egypten.

Werner von Hausen var intresserad av Rudolf Steiners läror och var i många år lärare också i Steiner-skolan i Helsingfors. Denna antroposofiska inriktning omfattades också av andra konstnärer, tex Hilma af Klint som nyligen visats på en stor utställning i Stockholm. Ateneum har flera målningar av Werner von Hausen och många kan ses på "nätet".

Laura Gutman deltar med föredraget Villa Reire – A Study Case - i ett stort seminarium i Träskända/Järvenpää 17-18 november nästa vecka. Seminariets tema är "Paikan henki". Fokus ligger på hemmuseer och deras roll för lokalsamhället. Järvenpää är ju en motsvarighet till Grankulla, också en ort för konstnärer och författare. De har en ambitiös museiverksamhet - förutom sina "artisthem" som vi alla känner till. Måne invånarna i Järvenpää vet något om Grankullas tidigare konstnärsliv? Ett intressant, nytt projekt – ännu på idéstadium - med bla Museiverket och Visit Finland i bakgrunden har planer på att göra artisthem mera kända, kanske längs vissa rutter. Har Grankulla resurser och vilja att delta?

Inte skall vi väl glömma – utan finna.

Clara Palmgren, för Grankullagillet 12.11.2022